

1

חלומות ופתרונם שיעור שני

ספר מורה הנבוכים חלק ב פרק לו

וכבר ידעת עוד פעולת זה הכח המדמה מזכור המוחשים והרכבתם והחקוי אשר בטבעו, ושהגדולה שבפעולותיו והנכבדת שבהם, אמנם יהיה בנח החושים ובבטולם מפעולותיהם, אז ישפע עליו קצת שפע כפי ההכנה, והוא הסבה בחלומות הצודקות, והוא בעצמו סבת הנבואה, ואמנם יתחלפו ברב או במעט לא במין, כבר ידעת המשך מאמרם חלום אחד מס' בנבואה, ולא יפול השיעור בין שני הדברים מתחלפים במין אין ראוי שיאמר שלמות האדם כך וכך כפל משלמות הסוס, וכבר השיבו זה הענין בב"ר ואמרו נובלת נבואה חלום

עקידת יצחק בראשית שער כט (פרשת מקץ)

יוסף אמר לסריסים הלא לאלהים פתרונים, ואמר למלך אלהים יענה את שלום וכו'. וזה כי המובן מדבריו הוא שפתרון החלומות הוא ענין אלהי לא תושג אמתתו רק אל איש אשר רוח אלהים בו כמוהו. והנה חכמינו ז"ל אמרו מה שיראה מהם הפך זה משני פנים באמרם (ברכות נ"ה ב) כל החלומות הולכים אחר הפה. האחד מצד מה שהחליטו המאמר על כל פותר יהיה מי שיהיה. והשני במה שאמרו (שם) שהחלום הולך אחר הפתרון כי מן הראוי שיתחייב הוא - הלוך הפתרון אחר החלום כמו שאמר הכתוב איש כחלמו פתר. כי כאשר יחלום החולם כבר נפל בחלומו ההצדק אשר יכילהו לפי עניינו ואיך תתחלף אחר כך הוראתו לחילוף דעות הפותר אותו כרצונו עד שכבר יראה מהם שיש ביד הפותר לפתור החלום אחד בעינו לשני אנשים אשר יחלמו אותו בלילה אחד לזה לטוב ולזה לרע כמו שנתבאר זה מעובדא דבר הדייא עם אביי ורבא (שם נ"ו א). ופלא גדול מזה מה שאמר רבי נהוראי (שם נ"ה ב) עשרים וארבעה פותרי חלומות היו בירושלם והלכתי אצל כלם ומה שפתר לי זה לא פתר לי זה ומה שפתר לי זה לא פתר לי זה וכולם נתקיימו, שיראה מזה היות זה הענין תלוי יותר בקרי והזדמן ממה שיהיה משום חכמה וידעה אלהית. עם שכבר תראה סתירת זה ממה שקבעו שם בפ' הרואה (נ"ז א) פתרונים ידועים להרבה מהחלומות ואם הכל הולך אחר הפותר הנה לא הועילו כלום. הנה במאמרים האלה ובזולתם המדברים בענין הזה יש הרבה מבוכות ובלבולים והיותר זר ונפלא לקבל, כי את אשר האלהים עושה יגיד לאשר יחפוץ בחלומות וחזיונים ואחר ישתנה בחפץ הפותר לדברים משונים מכמה גוונים עד שכבר יתחייב מאלו העניינים הפך מה שכיוון יוסף בדבריו הנאמנים, הלא לאלהים פתרונים:

ולזה אני אומר כי דבר החלומות וסוד פתרונם וסבת מבוכתן וחלוף כוונתם וחלופי חילופם כלם זכרן אליהו בקצרה למתבונן בו באמרו בתחילת דבריו :

איוב פרק לג (טו) בַּחֲלוֹם חֲזִיּוֹן לַיְלָה בְּנֶפֶל תִּרְדְּמָה עַל אַנְשִׁים בְּתַנּוּמוֹת עָלַי מִשָּׁכָב: (טז) אִז יִגְלֶה אֵזֶן אַנְשִׁים וּבְמִסְרָם יִחַתֵּם: (יז) לְהִסִּיר אֲדָם מֵעֲשָׂה וְגוֹה מִגִּבֹר יִכְסֶה:

הנה בכתוב הא' כלל ג' מיני מדרגות שבהם ראתה החכמה האלהית לגלות דעת האנשים ולהאיר את לבם להישירים ולהודיעם את אשר יהיה בזמן קרוב או רחוק לעוררם אל מה שיאות להם להקדים או להכין אל המעשה ההוא. הראשונה היא מעלת הנבואה השלמה אשר עלו אליה כלל נביאי האמת ע"ה איש ואיש כפי מעלתו ועליה אמר בחלום חזיון לילה על דרך שאמר הקדוש ברוך הוא בעצמו (במדבר י"ב) במראה אליו אתוודע בחלום אדבר בו. והשנית היא מדרגת רוח הקדש אשר היא למטה ממנה שרוב עניינה הוא על ידי בטול הכוחות הגופיות ותדרמתם כמו שנתפרסם אצל דניאל הנודע מאנשי רוח הקדש אמר (דניאל י') אדני במראה נהפכו צירי עלי ולא עצרתי כוח. ואמר (שם) ואני הייתי נרדם על פני ופני

ארצה. וגם הנביאים בתחילת עניינם תקראן אותם כאלה כמו שנמצא ביחזקאל (א'), ובאברהם קודם שנמול נאמר (בראשית ט"ו) ותרדמה נפלה על אברם וכו'. ויפול אברהם וכו' (שם י"ז). וזה היה כן לפי שעניינם אז היה קרוב לרוח הקדש. ועל מדרגה זו אמר בנפול תרדמה על אנשים. ושתי אלו המדרגות נתייחדו לאומה הנבחרת ולא נמצאו לזולתה כמו שאמר (שמות ל"ג) ונפלינו אני ועמך וכו'. אמנם יש מדרגה שלישית שפלה משותפת לכלל האנשים והיא כי בעת השינה בשכבם על משכבם חלומות יחלומון קצתם אין בהם ממש כמו שכתב החכם בטבעיות לסבת טרדת הכוח המדמה ודפיקתו ברוב עניינים משונים אשר לא תנוח הנפש מהם בעת השינה וקצתם יש בהם ממש וכו'. אמנם בפחות ויתר. מהם שיש ענין מעט והרבה דברים בטלים מה לתבן את הבר ומהם שיש בהם גלוי דעת להרבה מהדברים העתידיים אם ברובם אם בכלם כמו שאמרו ז"ל (ברכות ג"ז ב) חלום אחד מששים מנבואה, ירצה שהוא ניצוץ מניצוצות הנבואה אלא שהיא היותר קטנה שבמדרגות הנבואה. וכבר לקחו זה המספר לדבר שהוא בטל במיעוטו אצל אחר גדול ממנו כאומרם (חולין צ"ז ב) בטל בששים וקרוב לזה כתב הרב המורה פרק ל"ו חלק ב'. ועל זה אמר בתנומות עלי משכב.

והנה בהיות זאת המדרגה אצל הראשונות גלוי מילתא בעלמא וענין משותף לכל האנשים אמר עליה אז יגלה אמן אנשים, ובאמרו ובמוסרם יחתום, כיון אל כל מה שאמרנו מהמבוכות והחלופים אשר יבאו בהם אם מהרחקת החיקויים והדימויים אם מעירוב העניינים אשר מצד החולם והנחלם, כי על הרוב יבא מה שיבא מהגלוי על זה האופן, צרור וחתום במוסרם של החולמים, והעניינים עצמם כי לעירוב הדברים ההם הדמיונות אשר בדעתם ושיטוט מחשבותיהם עליהם, בבלתי סדר מחויב לבוא להם, עניינים מעורבים ומבולבלים ואין מכיר, לשדרכן לבוא ג"כ ברשומים זרים ורחוקים ואין מבין. וכל זה היה סבה להסיר אדם מעשה כלומר שיוסר המעשה הרשום בו מהאדם החולם ולא ישתמש בדוגמת העניין ההוא ורוממותו יתכסה ממנו עד שיבא אצל חכם וידע פשר דבר. וכמו שאמר פרעה אל בעל החלומות, ואני שמעתי עליך לאמור תשמע חלום לפתור אותו. והנה בזה היא מבוארת הסבה אשר עליה יחוייב מה שאמרנו והוא שלא ימצא אצל מלאכה זו רק מי שיתחזק בכוח המשער ההוא שזכרנו ויהיה בקי ומומחה בהשערת אלה הדברים וזריז לברור מהם דבר מתוך דבר כבורר אוכל מתוך אוכל או מתוך פסולת כפי מה שהוא חלום וכפי מה שהוא חולם ויחוייב החלוף בין הפותרים לפי חוזק זה הכוח בהם או חולשתו. וכבר אפשר שישגי הפותר הוראה אחת מהוראות החלום לבד ויחשוב הנשאר לבטלה, ויהיה לו אז הפסולת רבה על האוכל וזולתו מהפותרים יתחלף אליו ויכיר ממנו מה שלא הכירו הראשון ויעלם ממנו מה שידעהו. ועל זה הסוד אמרו רבותינו ז"ל כל החלומות הולכים אחר הפה כי כאשר פתר לו ענין צודק החולם ייתן לבו אל הפתרון והכיר בקיומו. אמנם שאר ההוראות אשר בתוך החלום אף על פי שיתקיימו לא יורגשו למה שלא קדמה ההודעה מהן. וכבר ייפתר לו פותר אחד מצד אחר ויורגש הפתרון ההוא ולא זולתו וזהו מה שהולכין אחר הפה:

ובמדרש הנעלם (זוהר פ' וישב) רבי חייא ורבי יוסי הוו שכיחי קמיה דרבי שמעון אמרו הא דתנן כל חלמא דלא אתפשר כאגרתא דלא מקריא אי בגין דאתקיים ואיהו לא ידע או דלא אתקיים כלל אמר להו אתקיים ולא אתידע דהא ההוא חלמא תלייא עליה ואיהו לא אתידע או אתקיים או לא אתקיים. הרי מבואר שכוונתם זכרונו לברכה באומרם כל החלומות הולכין אחר הפה אינה בשיהפכו הפותרים החלומות לפי רצונם אלא שהגלוי והמפורסם ממנו הולך אחר מה שיפורסמוהו מפתרונו והשאר גם כן מתקיים ואם לא נודע. ועל זה האופן איפשר שיצדקו שני פותרים או שלשה או יותר בפתר כל אחד מהם מצד מתחלף לחברו לפי מה שנתחלף בקיאותו בהשערתו בזה מבקיאות חברו עד שיבאו בו פתרונים רבים וכלם צודקים כמו שהיה מעיד רבי נהוראי מאותן עשרים וארבעה פותרי החלומות שזכרנו. וכבר אפשר

(3)

שיכיר חכם אחד כל אלו ההוראות וישכיל מה שיאות מחלקי החלום לכל ענין מהם וכן מה שיאות מהם אל החולם עצמו או מה שיאות אל זולתו כמו שהיה נראה לכאורה עניינו של יוסף והכרתו בחלומות אלו אשר עליהם אמר הלא לאלהים פתרונים פתרוני רבים דוקא כי הוא הרגיש שהיה פתרון להם לפי שעה ופתרון לעתיד ופתרון לימות המשיח כמו שאמרו חכמים ז"ל במדרש שזכרנו בדברים אשר בשער הקודם וגם פתרון לעצמו כמו שיבא. והנה אין ספק כי מצורך השערת הפותר ועיקר בקיאותו הוא הכרת החולם ועניינו כי לא כל החולמים שוים במספר חלום אחד ושברו כי הלסטים מזויין שחלם שנתלה על הדקל לא יהיה פתרונו כההוא צורבא מרבנן שחלם כן כי כל אחד מהם פתרונו עמו לפי מעשהו ומלאכתו וזה פתרונו לצליבא וזה למעלה ושררה כדאיתא בסוף יומא (פ"ז ב) רבי חנינא חזא חלמא דזקפי ליה אדקלא בבבל וכו' ואמרינן התם גמירי דכל דזקפי ליה אדקלא רישא הוה. ופשיטא דברבנן קאמר וזה הדבר ודאי יעלם מהסכלים המתפארים בזאת המלאכה.